

Володимир Пащенко

ПАЩЕНКО Володимир Олександрович — доктор історичних наук, професор, академік АПН України, ректор Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Сфера наукових інтересів — державно-церковні стосунки, роль релігійного чинника в українському суспільстві.

УКРАЇНСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА СЕРЕДИНИ 40-50-Х РОКІВ XX СТОЛІТТЯ: ВОСКРЕСІННЯ З РУЇН

Історія Української греко-католицької церкви залишається ще маловідомою для більшості населення нашої держави. Винятком є Західна Європа та Закарпаття, де вона є найпоширенішою релігійною течією. Щоправда, ще донедавна офіційна комуністична ідеологія, радянська наукова і публіцистична література пропагували 350-річний період існування УГКЦ одночасно негативно як шлях ганьби і зради інтересів трудящих. Подібних оцінок удостоювалися і її ієрархи. Особливо діставалося митрополитам Андрею Шепницькому, Йосифу Сліпому. Водночас ні комуністичні ідеологи, ні науковці, котрі спеціалізувалися на дослідженні ідеології УГКЦ, не відповіли на запитання про причини всебічної підтримки масами населення церкви, що мало місце за цих умов перебування краю в складі Австро-Угорщини, Польщі, Радянського Союзу, про те, чому «експлуататор» трудящих митрополит Андрей Шипницький будував за власні кошти лікарні, хати-читальні, школи, підтримував матеріально талановиту молодь, оплачуючи її навчання в університетах тощо?

Об'єктивні публікації з проблем діяльності УГКЦ виходили за кордоном, а в Україні почали з'являтися легально наприкінці 80-х років. Останні присвячувалися здебільшого питанням насильницької ліквідації церкви та активній участі партійних органів, спецслужб, які втягнули в брудну акцію Російську православну церкву, на Львівському соборі УГКЦ, що відбувся у березні 1946 року. Його влучно охрестили псевдособором.

Значно менше праць із широким використанням архівних матеріалів з проблем подальшої долі віруючих, церкви загалом.

Слід зазначити, що кінець 40-х — початок 50-х років виявилися найважчими в діяльності УГКЦ. Легальна структура церкви була повністю зруйнована арештами єпископату, примусовим запровадженням російського православ'я та репресіями проти непокірного духовенства і вірних, яким залишалося одне — вистояти в надії на кращі часи. Церква існувала, про що свідчить та пильна увага, яку виявили в Києві до релігійного життя греко-католиків, численні судові процеси стосовно нескореного духовенства. Греко-католики зберігали вірність церкві навіть у місцях ув'язнення чи заслання, де вони відбували покарання за «антирадянську діяльність».

У ці роки найскладнішим для властей, а заодно і РПЦ, виявилось навернення вірних і духовенства в лоно російського православ'я. Так, уповноважений Ради у справах РПЦ при Раді Міністрів СРСР в УРСР Г. Корчевий у звіті про роботу протягом IV кварталу 1950 року писав, що значна частина колишніх греко-католицьких священиків, які перейшли на бік РПЦ, православні обряди не вводять і православної ієрархії не поминає. Таку поведінку дехто з них пояснює страхом переслідувань з боку українських буржуазних націоналістів та тим, що віруючі негативно ставляться до запровадження православних обрядів. «Ці пояснення безпідставні, — наголошує Г. Корчевий, — оскільки ті священики, які їх увели, поминають православну ієрархію, утискам з боку націоналістів не піддаються. Віруючі на запровадження православних обрядів майже не реагують. Дійсною причиною такої поведінки частини колишніх уніатських священиків є їх прихований націоналізм та антирадянські настрої, надії на те, що повернуться старі порядки, і тоді їх вважатимуть захисниками уніатської церкви, прибічниками Ватикану та буржуазного ладу».

У Закарпатській області із 130 священиків, що возз'єдналися, двоє відмовилися від возз'єднання, двоє померли, а одного заарештували. 109 служать за православним обрядом,

10 — не приступили до богослужінь у зв'язку з похилим віком, а 6, не бажаючи бути православними, не з'являються на виклики архієрея. Чимало з тих, що возз'єдналися, не запроваджують православні обряди і не поминають ієрархію. Про їх настрої свідчить, наприклад, заява благочинного Чинодіївського округу священника Дюрка на нараді благочинних Мукачівсько-Ужгородської єпархії в жовтні 1950 року: «Викорінення латинських нововведень, які суперечать догматам і духу православної церкви не є сьогодні головним. Важливіше інше — боротьба з атеїзмом, який активно поширюється. Народ звик до існуючих обрядів, і ми маємо бути задоволеними, що він до нас ходить, а не змінювати обряд і цим відштовхувати його від церкви.»

Священик В. Попович у селищі Королеві Закарпатської області під час бесіди з односельчанами, греко-католиками в минулому, наголосив: «Дай, Боже, щоб скоро був переворот, а тоді ми всі зберемося і звернемося в Рим та попросимо святійшого архієрея, папу Римського, щоб дав нам амністію, оскільки примусово перейшли в православну церкву, а тепер просимо простити, бо інакше не могли врятувати нашу святу греко-католицьку церкву. Ми такі, якими були раніше в греко-католицизмі, тільки приховувалися в схизматиків (РПЦ. — В.П.) для врятування нашої церкви» [1].

На Львівщині найгіршою ситуація виявилася в Жовківському районі, де православну ієрархію поминають в сорока відсотках храмів, у тридцяти відсотках вона поминається вкрай невиразно.

У Дрогобицькій області богослужіння на православний обряд переведені у 20 із 27 районів приблизно по три чверті в кожному. У Станіславській області перехід відбувається вкрай мляво. Фактично у всіх храмах зберігається греко-католицьке начиння, що опосередковано свідчить лише про зовнішній перехід на православний обряд. Останні були змушені визнати і органи влади. Так, заступник уповноваженого Ради у справах РПЦ в УРСР Г. Катунін, проаналізувавши щойно названі факти, писав: «Перемогою для переходу всіх церков на православний обряд є возз'єднане духовенство, котре у своїй абсолютній більшості зовсім не прагне поривати зв'язки з Ватиканом і відверто продемонструвати власну капітуляцію, зрікшись колишньої церковної і політичної діяльності.

Що стосується самих правлячих єпископів західних областей і Закарпаття, то вони виявили в цьому питанні нічим не виправдану млявість. Ось чому, починаючи з другого півріччя 1950 року, ми все частіше і наполегливіше нагадуємо архієреям про необхідність швидшими темпами запроваджувати обряди у возз'єднаних із православ'ям уніатських церквах» [2]. Сказане Г. Катуніним, очевидно, слід віднести до розряду реалізації конституційних положень про свободу віросповідання.

Ситуація на краще для органів влади та РПЦ змінювалася вкрай повільно, вірніше, тупцювала на місці. Численні звіти, інформації керівників різних рівнів рясніють фактами із констатацією однакових за змістом недоліків. Для прикладу пошлемося на звіт уповноваженого Ради у справах РПЦ в УРСР Г. Корчевого про роботу в IV кварталі 1951 року, який зазначав, що й після п'яти років після ліквідації УГКЦ у справі запровадження православних обрядів залишилося чимало проблем, чому сприяють головним чином суб'єктивні фактори. «Якщо млявий перехід на богослужіння за православним обрядом, — наголошує автор, — можна певним чином пояснити тим, що возз'єднане духовенство не знає православних обрядів і не вміє проводити службу відповідним способом, то цим не можна пояснити того, що багато возз'єднаних священників до цього часу поминають православну ієрархію так, щоб віруючі не почули і не зрозуміли, хто поминається».

Г. Корчевий посилається у звіті на матеріали вивчення стану справ на Львівщині, проведене за завданням Львівського архієрея, яке зафіксувало найгірший стан справ у Нестерівському та Городецькому районах, зокрема в самому Нестеріві.

Якщо таке становите, обурюється Г. Корчевий, у районних центрах, розташованих неподалік Львова, то можна уявити, що твориться у селах віддалених районів із запровадженням православних обрядів.

Подібна картина і в інших областях, головною причиною чому є небажання возз'єднаних священників переходити на православний обряд. Один із них; протоієрей Ванчицький заявив, що настав час, коли «ми порвали з Ватиканом і повернулися до віри наших предків. Однак цей акт був загалом формальним, оскільки більшість возз'єдналося «про людське око».

Г. Корчевий зазначав, що від духовенства, вихованого католицькою церквою, просякненого буржуазно-націоналістичним духом, позбавленого почесного становища і матеріального благополуччя, навряд чи варто очікувати щирого, добровільного переходу на православний обряд. Про справжню сутність цих священників засвідчує той факт, що лише в IV кварталі 1951 року органи держбезпеки заарештували одинадцять чоловік.

На думку Г. Корченого, головним винуватцем того, що віруюче населення слабо приєднується до РПЦ, є правлячі архієреї, котрі продовжують займати споглядальні позиції, не виявляють належної наполегливості й вимогливості. Що ж стосується мас вірних, то за умови тактовного, поступового запровадження православних обрядів, можна уникнути небажаних виступів. Хоча водночас Г. Корчевий указував, що в деяких селах Львівської, Дрогобицької і особливо Станіславської областей віруюче населення навіть наприкінці 1951 року фактично не возз'єдналося з РПЦ і не прийняло православних священників [3].

На наш погляд, на початку 50-х років у найневизначенішій ситуації перебували духовенство та архієреї західних епархій РПЦ. З одного боку, не змінилося негативне ставлення до них органів влади, котрі вбачали в священнослужителях реакційну силу, яка варта лише того, щоб їх руками домогтися остаточної перемоги над ненависними греко-католиками, чимало з яких і в 1952-1953 роках продовжували відкрито протистояти насадженню православ'я [4]. З другого боку, віруюче населення західних епархій ставилося з підозрою до духовенства, направленою сюди із східних, південних регіонів. Возз'єднане духовенство не виявляло особливої активності в реалізації настанов Священного Синоду. Разом з тим слід додати, що, оголтовтавшись після завданих властями ударів, віруючі активізувалися у відстоюванні власних прав.

1953 рік можна вважати останнім роком тяжкої кризи, у якій опинилася греко-католицька церква після її розгрому протягом 1946-1949 років. Саме цей рік став роком виходу із заціпеніння після завданих ударів. Було зафіксовано появу перших скарг віруючих і духовенства про повернення причтових будинків, відібраних раніше у греко-католиків і переданих колгоспам, різним організаціям. Так, віруючі с. Немяч Підкамінського району на Львівщині звернулися до обласного прокурора з проханням відкрити в їх селі греко-католицьку церкву та дозволити служити в ній невозз'єданому священникові Бутринському. У своїй заяві вони наголошували: «Ми просимо Вас втрутитися в це порушення ст. 104 Основного Закону, нашої Сталінської Конституції, а церкву відкрити і надати нам право її відвідувати. З якою вірою жили, з такою хочемо і померти».

Невозз'єднаний священник Лящук у с. Дуб'є Заболочівського району Львівської області в заяві на ім'я Верховної Ради УРСР прямо вказує, що, незважаючи на всі присилування прийняти православну віру, він та його парафіяни залишилися непохитними у відданості греко-католицькій вірі українського обряду і просить дозволити відкрити в селі греко-католицьку церкву, в якій буде настоятелем.

Заяви віруючих про повернення причтових будинків надходили в центральні органи влади із Дрогобицької та Станіславської областей. У них стверджувалося, що місцеві власті вчинили незаконно, передавши їх для громадських потреб. Церковна рада с. Ланчин Станіславської області вимагала повернення громаді 12,5 га землі, якою до 1947 року володів священник, а потім передали місцевому колгоспу [5]. Із Львівської області лише протягом IV кварталу 1953 року надійшло 8 скарг про повернення причтових будинків. Уповноважений Ради у справах РПЦ у Львівській області О. Вишневський радісно звітував перед головою Ради Г. Карповим та уповноваженим в УРСР Г. Корчевим, що жодна з них не задоволена, «оскільки тепер зрозуміло, що причтові будинки підлягають націоналізації. Таким чином, церковні ради не мають права претендувати на зайняті будівлі [6].

Продовжувало нелегальну діяльність невоз'єднане духовенство. У 1953 році у Станіславській області майже 30 священників проводили богослужіння в невоз'єднаних парафіях. У Закарпатській області єпископові РПЦ Іларіону ніяк не вдавалося ліквідувати жіночий скит у с. Іза Хустського району. Гідний опір свавілля чинив ієромонах Сабо, котрий зумів заручитися підтримкою голови сільради Симулика, який видав навіть довідку про те, що вважає переселення черниць в Інше місце недоцільним, оскільки вони в політичні справи місцевих властей не втручаються, своєчасно сплачують податки [7].

Аналізуючи події в церковному житті західних областей на Закарпаття кінця 40-х — початку 50-х років, варто звернути увагу на таку обставину. Більшість дослідників указують на помірковано ліберальний характер стосунків держави та РПЦ, починаючи від часу зустрічі Й. Сталіна з чотирма чудом уцілілими митрополитами у вересні 1943 року. Стосовно церкви в Україні ми оцінили б його як підозріло ворожий. Щодо греко-католицької церкви він був відкрито ворожим. Тому після смерті кривавого диктатора в березні 1953 року віруючі сподівалися на кращі часи, вірили в нову добу в житті країни.

Дійсно, зміни були об'єктивними і зумовлювалися безперспективністю терору та примусу як методу управління, що ставало очевидним як у Кремлі, так і у віддалених селах та містах. Дозована «десталінізація» суспільства розпочалася фактично одразу після смерті Й. Сталіна. Однак вона не зачепила сфери державно-церковних стосунків, оскільки М. Хрущов та його найближче оточення і не думали відступати від наріжного каменя марксистсько-ленінського вчення про релігію як «опіум народу», «рід духовної сивухи». В країні діяв той самий адміністративно-командний, репресивний за змістом, контроль за релігійними центрами та організаціями.

1954 року з'явилися дві постанови ЦК КПРС з питань поліпшення атеїстичної пропаганди в країні, одна з яких закликала, власне, своїм змістом до нового наступу органів влади на релігійні об'єднання.

Причому за такої ситуації греко-католикам було легше, ніж православним чи іншим офіційно зареєстрованим конфесіям, які діяли в повоєнні роки хоча і за обставин підозрілості з боку властей, але все-таки легально. Тому шквал атак на них після прийняття обох постанов ЦК КПРС завдав шокуючого удару. До греко-католиків влада ставилася весь час вороже. Отже, нічого незвичного для них не було, їх напівлегальна діяльність продовжувалася, а наснаги додавала підтримка митрополита І. Сліпого, якого після відбуття терміну тюремного ув'язнення в 1953 році, відправили на заслання на ст. Маклаково в Красноярському краї в один із будинків для тих інвалідів, яким після амністії нікуди було подітися. Тут архієреєві доручили посаду сторожа будинку, пильно стежачи за його діяльністю. Проте органам влади не все вдавалося, свідченням чому є, наприклад, Різдвяне 1954 року послання митрополита віруючим, направлене із Сибіру.

Це додавало наснаги тим, хто залишався на свободі чи повернувся з місць заслання. До того ж, незважаючи на всі утиски, в західних областях УРСР продовжували діяти невоз'єднані греко-католицькі священники. На Станіславщині, наприклад, на кінець 1953 року їх налічувалося близько 30 чол. [8]. Начальник Львівського управління МВС Шевченко підготував на початку лютого 1954 року довідку, в якій наголошував, що невоз'єднане духовенство проживає в основному в Куликівському, Бібрківському, Радехівському, Івано-Франківському, Брюховецькому, Глинянському, Перемишлянському та Пустомитівському районах. Частина колишніх греко-католицьких священників прийняла православ'я формально і проводить богослужіння за старим обрядом. На Львівщині мешкає близько 75 ченців і 170 черниць. Вони зосередилися в обласному центрі, у Перемишлянському, Золочівському, Нестерівському, Глинянському районах. Усі вони ведуть серед віруючих «реакційну роботу з поширення ідей католицизму, а дехто відправляє нелегальні обряди». Значна кількість ченців і черниць, священників, перекваліфікувавшись, працюють медсестрами, санітарками, бухгалтерами тощо [9].

Перші священники, що поверталися в рідні краї після відбуття терміну покарання, не поспішали переходити в юрисдикцію Московського патріархату. Сталінські концтабори

симпатії до РПЦ так і не прищепили. Характерним свідченням цього є інформація Львівського секретаря обкому партії М. Лазуренка в ЦК КП України від 8 квітня 1955 року про діяльність греко-католицьких священників, що повернулися в область.

«У листопаді 1954 року, — писав секретар обкому партії, — достроково (у зв'язку з похилим віком) звільнений із ув'язнення і прибув на місце проживання в с. Мшана Івано-Франківського району Львівської області уніатський священник Хмелевський Микола Іванович, 1880 року народження, з вищою богословською освітою.

Хмелевський кадровий уніатський націоналіст, член УВО з моменту її створення».

Короткі рядки біографії, викладеної в інформації М. Лазуренка, стверджують, що в момент возз'єднання греко-католиків із РПЦ М. Хмелевський вів активну роботу, спрямовану на зрив заходів щодо возз'єднання. Священник написав антирадянську брошуру, видану ОУН, у якій зводив наклепи на радянську дійсність, закликав боротися проти радянської влади. Ще в 1944 році митрополит А.Шептицький таємно висвятив М. Хмелевського в єпископи для керівництва ГКЦ на теренах західних областей України. В 1950 році його ув'язнили на 10 років виправно-трудоих таборів.

Після звільнення М. Хмелевський групує навколо себе осіб з числа греко-католиків, котрі вороже налаштовані проти радянської влади. Серед довірених осіб він заявляє, що є генеральним вікарієм митрополита Й. Сліпого. На облаштованій у власній квартирі церкві проводить нелегальні богослужіння.

Подібною діяльністю займаються достроково звільнені з місць ув'язнення наприкінці 1954 року ченці колишнього монастиря василіан В. Градюк, М. Когут та інші, що мешкають у Львові і групують навколо себе рештки монашествуючих цього ордену. Особливу активність виявляє В. Градюк, який значно активізував життя колишніх ченців монастиря ордену «Василіан», котрі постійно відвідують його вдома. Всі вони вірять у відродження монастиря найближчим часом. В.Грицай об'єднав навколо себе священників і ченців, через підставних осіб підтримує письмовий зв'язок з митрополитом Й.Сліпим, єпископом М.Чарнецьким та іншими ієрархами.

«Обком партії, — підсумовував М. Лазуренко, — інформуючи про це, просить дати вказівки відповідним органам максимально обмежити повернення уніатських священників у Львівську область» [10].

М. Лазуренко, як і КПРС та Радянська держава в цілому, не хотіли визнавати, що в демократичному суспільстві з людини, котра відбула термін ув'язнення, знімалися всі раніше висунуті звинувачення. Закони писалися не для компартійних функціонерів. Ми вже не говоримо про саму надуманість ув'язнення віруючих.

У середині 50-х років діяльність нескорених греко-католиків значно похвалилась. Політичні настрої місцевого духовенства, зазначав уповноважений Ради в справах РПЦ у Львівській області О. Вишневський, залишаються негативними. Всі священники здебільшого зятяті націоналісти. Духовенство «розуміє, що держава його не підтримує, а лише терпить, що комуністична ідеологія спрямована на звільнення населення від «релігійного дурману» та відмирання церкви. Тому, природно, це духовенству не по душі, і воно бажало б сприятливішої ситуації, тим більше, що навіть у часи німецької окупації вона не погіршувалася».

По-перше віруючі катакомбної ГКЦ чинили опір намаганням РПЦ запровадити православний обряд. Успіхи православної церкви були скромними. Уповноважений Ради у справах РПЦ у Львівській області О. Вишневський, наприклад, в інформації від 30 грудня 1955 року, направлений у Москву та Київ, писав, що протягом року архієпископ Львівський і Тернопільський Панкратій з метою пропаганди православ'я систематично викликав благочинних та 1-2 священників для участі у богослужіннях у кафедральному соборі, де наочно демонструвалися православні обряди. Він направляв міських священників чи сам виїжджав у сільські парафії контролювати запровадження нововведення. «Усе це, безумовно, — підкреслює О. Вишневський, — певним чином позитивно впливало на зміцнення православ'я, хоча й були випадки, коли благочинні, побувавши на таких зібраннях і повернувшись додому, ще довго не

запроваджували православного обряду. Проведені благочинними зібрання мали формальний характер, переслідуючи одну мету — відбути зібрання».

Найбільше зміцненню православ'я сприяло те, за словами О. Вишневського, що села Львівщини твердо стали на шлях соціалістичного господарювання, особливо в колгоспному будівництві. У зв'язку з цим серед колгоспників з'являється все більше активність відданих справі комунізму, які ненавидять буржуазно-український націоналізм і все, що зв'язане з ним.

За такої ситуації церква не може залишатися на старих позиціях. Церковники змушені пристосовуватися до нових умов. «Священики прекрасно усвідомлюють, — наголошує О. Вишневський, — що в разі ігнорування православ'я їх розглядатимуть не лише як противників православ'я, але і як нелояльний елемент, що для духовенства вкрай не вигідно. Тому чимало священиків, особливо молодих, намагаються продемонструвати при кожному спілкуванні з радянськими працівниками свою лояльність до православ'я та держави. Водночас і віруючі виявляють лояльність патріархові Московському, державі, справі миру». Проте, на нашу думку, прихильність до РПЦ у колишнього греко-католицького духовенства, що перейшло в силу вимушених обставин у православ'я, про що зазначає О. Вишневський, була явно перебільшеною.

Водночас, по-друге, збільшилася кількість заяв, скарг греко-католиків про повернення причтових будинків, храмів, реєстрацію громад та священиків. Типовою є наступна заява: «Ми, українці — католики с. Мшана Івано-Франківського району Львівської області, свідомі того, що в Радянському Союзі церква відокремлена від держави, але знаємо також, що Конституція залишає громадянам свободу віри і свободу використовувати релігійні обряди згідно із власною совістю і переконаннями.

Коли ж існує свобода віри, у чому ми глибоко переконані, то домагаємося скористатися, щоб у с. Мшана мали священика-католика, котрий проводив би богослужіння та виконував релігійні треби».

З Києва доручили обласному уповноваженому Ради у справах релігійних культів М. Дрилю роз'яснити авторам листа, що греко-католицької церкви не існує, а тому зареєструвати громаду неможливо. До сказаного додамо, що аналогічна скарга надійшла і в Міністерство внутрішніх справ і що листи підписали понад 100 чол. кожний [11].

Група віруючих м. Тернополя направила скаргу на ім'я голови Ради у справах РПЦ Г. Карпова, датовану 29 березня 1956 року, в якій підкреслювали: «До 1955 року ми не мали можливості ані задовольняти наші релігійні почуття в рідній Українській католицькій церкві, ані осмілилися просити про це.

Сьогодні після заяви першого секретаря ЦК КПРС М. Хрущова про свободу всіх релігій в СРСР і після з'їзду КПРС, ми осмілилися вислати Вам цю заяву з надією на позитивне вирішення нашої кровної справи», її підписали понад 200 чоловік [12].

По-третє, у середині 50-х років у західні та Закарпатську області поверталось все більше греко-католицьких священиків, ченців та черниць, котрі відбули термін покарання або були амністовані. Саме вони стали основними пропагандистами цього періоду церковного життя. Переживши «нечувані фізичні й моральні тортури, вони зустріли вже іншу Західну Україну — знекровлену, застрашену терором, одурманену комуністично-атеїстичною ідеологією, але наперекір усьому ще живу в очікуванні Воскресіння. Ці люди, що зуміли зберегти у своїх серцях віру Христову і вірність своїй Церкві, усупереч усім труднощам і перешкодам, які штучно створювалася радянською владою, стали невеличкими острівцями (часто ізольованими від інших), навколо яких поступово почалося відновлення церковної структури» [13].

Попри все, чимало звільнених священиків зайнялися релейною діяльністю. Уповноважений Ради у справах РПЦ у Львівській області О. Вишневський у звіті про роботу протягом і півріччя 1956 року писав, що в область повернулося біля 100 священиків. Майже всі вони живуть без певних занять, існують за рахунок проведення нелегальних богослужінь, релігійних треб, добровільних пожертвувань віруючих, займаючись активною антиправославною пропагандою, поширюючи всілякі провокаційні плітки.

У звіті про роботу протягом II півріччя 1956 року О.Вишневський констатував, що невоз'єднані священники продовжують ще активніше обслуговувати вірних. У багатьох населених пунктах збираються кошти для невоз'єданого духовенства. Так, у с. Оріховчик Підкамінського району, віруючі якого ще не возз'єдналися з РПЦ, 8 листопада 1956 року затримали греко-католицького священника М.Чеборика, який устиг зібрати 2000 крб. На запитання про мету приїзду в село, заявив, що вирішив ознайомитися з парафією та почати служити в ній, оскільки начебто є дозвіл на відкриття греко-католицьких храмів.

На думку О. Вишневського, збір коштів проводиться і в інших населених пунктах Підкамінського району, в якому з РПЦ не возз'єдналися 6 громад. Поява ж М.Чеборика свідчить, що можливе існування організації, котра об'єднує греко-католицьке духовенство та прихильників церкви.

Водночас, за словами О. Вишневського, підняли голови і неув'язнені священники, ченці. Якщо раніше вони займалися релігійною діяльністю досить обережно, то в даний час «деякі з них дійшли до нахабства і ледь не перейшли на нелегальне становище».

Подібні настрої переважають серед більшості невоз'єднаних священників, колишніх ченців, що підтверджує факт існування організаційної структури, ймовірно, очолюваної ув'язненим митрополитом Й. Сліпим, котрий підтримує з нею тісні зв'язки. Поширювані провокаційні плітки підбадьорюють уніатів, упливають відповідним чином на населення, створюючи тим самим сприятливий ґрунт для успішної діяльності уніатів, їй, наголошує О. Вишневський, по суті ніщо, не протиставляється. Цим у першу чергу мають опікуватися православні священники, проти яких спрямовані зусилля греко-католиків. Проте православне духовенство ставиться до подій у кращому випадку пасивно, а нерідко «іде в ногу з цим рухом, оскільки більшість возз'єднаних священників, залишаючись у душі уніатами, як і невоз'єднані, самі бажають реєстрації греко-католицької церкви» [14].

Подібну активність виявляли віруючі й інших регіонів. Рух за відновлення ГКЦ, реабілітацію конфесії в середині 50-х років активізувався ще і з допомогою єпископів, яким удалося пережити тяжкі роки заслання, повернутися в рідні краї. Так, єпископ І. Лятишевський повернувся до Станіслава в 1955 році, єпископ М. Чарнецький — до Львова в 1956 році. Цього року отримав амністію підпільний єпископ О. Хіра та адміністратор Мукачівської єпархії М. Мурані. Однак у зв'язку з революційними заворушеннями в Угорщині вони були повторно заарештовані в 1957 році та вислані за межі України. Проте М. Мурані зміг через суд домогтися відміни покарання і невдовзі знову повернувся на Закарпаття та очолив підпільну церкву як адміністратор єпископа О. Хіри.

Таким чином, розвиток подій упродовж кінця 40 — середини 50-х років засвідчив, що греко-католики зуміли вистояти перед брутальним натиском тоталітарної сталінської системи, зберегти віру батьків, продовжуючи нелегальну діяльність, яка значно активізувалася після повернення з місць покарання ув'язнених у 40-х роках священників. Віруючі побачили світло в кінці тунелю...

Ми ж своєю статтею намагалися переконати читачів, що певна упередженість частини віруючих, особливо прибічників Української православної церкви, стосовно Української греко-католицької церкви, є безпідставною, що греко-католики не були налаштовані вороже стосовно власного народу. При цьому, звичайно, не ставилось завдання стати на захист інтересів УГКЦ, оскільки для нас найважливішим принципом залишається принцип об'єктивності.

Література

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГОУ). — Ф.1, оп.24, спр.783, арк.48-50.
2. Там само, арк. 250-252.
3. Там само, спр.1572, арк.43-45.
4. Там само, спр.1950, арк.4.
5. Там само, спр.2741, арк.6-9.

6. Державний архів Львівської області (далі ДАЛО). — Ф.Р-1332, оп.24, спр.22, арк.32.
7. ЦДАГОУ. Ф.1, оп.24, спр.3532, арк.31.
8. Там само, арк. 30.
9. Там само, спр.3867, арк.2-4.
10. Там само, спр.4081, арк.2-5.
11. Центральний державний архів вищих органів влади України. — Ф.4648, оп.2, спр.216, арк.6.
12. Там само, арк. 145.
13. Історія релігії в Україні. В 10-ти т. — Т.4. — Київ, 2001. — С.479.
14. ДАЛО. — Ф.Р-1332, оп.2, спр.24, арк.30, 33-35, 162-163.

Надійшла до редакції 22.02.2005 р.